

О. П. Бурлака,
О. А. Бурлака

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті досліджені основні чинники формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оборотний капітал, трудомісткість

1. Актуальність теми

Формування та підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в Україні належать до пріоритетних завдань національного економічного розвитку. Це визначається винятковим значенням аграрного підприємства у забезпеченні сталого розвитку аграрного ринку, здійсненні зовнішньоекономічних зв'язків, створення продовольчої безпеки держави. Актуальність вирішення проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств посилюється фактором вступу України до світової організації торгівлі (СОТ). Тільки конкурентоспроможні підприємства можуть виробляти продовольчу продукцію у відповідності до вимог міжнародних стандартів, та зможуть використати переваги міжнародного співробітництва у інвестуванні, кредитуванні, сертифікації, страхуванні, науково-технічному забезпеченні сільськогосподарського виробництва та реалізації продовольчих товарів.

2. Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Зміна кон'юнктури вітчизняного аграрного та продовольчих ринків визначає необхідність посилення конкурентних переваг аграрними товаровиробниками шляхом підвищення технологічної продуктивності сільськогосподарського виробництва в порівнянні з іншими підприємствами, реструктуризації маркетингової інфраструктури, застосування нових підходів до управлінських рішень, а також змін в державній аграрній політиці.

Питання підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарювання аграрних підприємств знайшли відображення в роботах В. Г. Андрійчука, О. Д. Гудзинського, С. І. Дем'яненка, О. Ю. Єрмакова, В. В. Зіновчука, С. М. Кваші, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, М. П. Сахацького, І. Н. Топіхи, І. І. Червена, В. В. Юрчишина, В. М. Яценка та ін. Теоретичні засади формування стратегій конкуренції викладено також у працях зарубіжних учених: Г. Л. Азоева, М. Е. Портера, У. М. Ліферта,

Д. М. Майера, Т. К. Пауелла, Й. А. Шумпетера, Р. А. Фатхутдінова та ін.

3. Постановка завдання

Конкурентоспроможність в економічній аграрній науці відноситься до ключових категорій, що відображає ефективність формування та використання ресурсного потенціалу спеціалізації, інвестиційно-інноваційних можливостей та резервів, важелів управління та маркетингу в аграрних підприємствах всіх форм власності та організації виробництва. Її рівень визначається обсягами, асортиментом та якістю виробленої продукції, фінансово-економічним становищем суб'єкту господарювання. Для досягнення високого рівня конкурентоспроможності першочергове значення мають ефективна організація та висока культура виробництва; підприємницька ініціатива; рівноправний доступ до ресурсів; сприятлива цінова кон'юнктура, державна підтримка вітчизняного товаровиробника.

4. Виклад основного матеріалу дослідження

Конкурентоспроможність є одним з суттєвих показників стану підприємства як господарської (виробничої) системи, який визначає перспективи його подальшого розвитку, можливість досягнення стратегічних цілей та завдань. Однією із стратегічних цілей аграрного підприємства є підтримання або підвищення його конкурентоспроможності. При оцінці конкурентоспроможності визначається коло підприємств-конкурентів; збирається ринкова інформація щодо ємності ринку, переваг споживачів, основні показники кон'юнктури ринку, формуються оціночні показники та визначається загальна оцінка стану конкурентоспроможності досліджуваного підприємства.

Необхідно виділити групу основних чинників, які формують конкурентоспроможність в сільському господарстві: земля її надра, води, її кліматичний потенціал тощо; виробничий потенціал підприємства; технології, які формують та впливають на

якість продукції та продуктивність персоналу [1]. Зазначені чинники є взаємозалежними та впливають на конкурентоспроможність підприємства та вироблену продукцію. Проте, кількість продукції, яка надходить до кінцевого споживача, набагато менше, ніж кількість виробленої сільськогосподарської продукції. Це негативно впливає на освоєння ринкових відносин та погіршує забезпеченість населення продуктами харчування. З огляду на забезпечення конкурентоспроможності гостро стоїть проблема удосконалення управління АПК в аспекті досягнення його відповідності ринковим умовам.

Конкурентоспроможність має якісну і кількісну сторони [2]. Якісна її сторона включає в себе протистояння конкурентів, зіткнення і зближення їх економічних інтересів при відповідній рівновазі між попитом і пропозицією. При цьому, в умовах економічної боротьби кожний суб'єкт ринкових відносин об'єктивно зорієнтований на вивчення складових ринку, їх тенденцій і співвідношень.

Успішне функціонування цивілізованого ринку в даний час обумовлене не стільки визначенням його необхідності, скільки витратами часу на пошук свого місця і напрямків діяльності в економічній системі координат галузі, області, регіону, країни. Саме тому міру економічного виживання суб'єктів ринку буде визначати точний розрахунок конкурентоспроможності продукції, або надання послуг. Найбільш віддзеркалюючим сутність конкурентоспроможності можуть виступати такі показники, в основу яких покладено затрати виробництва, міру насичення ринку даним видом продукції, рівень покупної спроможності споживачів.

При незадовільному попиту на продукцію нижня мета конкурентоспроможності співпадає з нормою прибутку по галузі, тобто з відношенням прибутку до витрат засобів і праці або за спрощеною схемою — відношенням ринкової ціни до індивідуальних витрат виробництва.

При насиченні ринку тією чи іншою продукцією нижня межа її конкурентоспроможності визначається середньою нормою прибутку по народному господарству, що обумовлено переливанням фінансових ресурсів, додатковими витратами по відтворенню родючості землі, тощо [5].

Значна диференціація аграрних товаровиробників за природно-кліматичними умовами і структурою виробництва, наявністю основного та оборотного капіталу, швидкості кругообігу засобів, стану інформованості щодо стану ринку не дають можливості обмежитися оцінкою конкурентоспроможності лише за рівнем рентабельності і нормою прибутку. Додатковими показниками конкурентоспроможності продукції виступають маса прибутку на 1 га посіву, на 1 га сільськогосподарських угідь, на 1 голову худоби. Протиріччя, що виникають між перерахованими показниками і рівнем рентабельності при їх зіставленні в просторі і часі

вирішуються на користь прибутку на одиницю земельної площі, який враховує специфіку сільськогосподарства і можливості підприємств щодо розширеного відтворення виробництва [3].

Для підвищення конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників необхідно підвищити ефективність внутрішнього аграрного виробництва. Наприклад, трудомісткість продукції та ефективність сільськогосподарського виробництва на Україні в рази (а в окремих випадках — в десятки разів) нижча, ніж у інших країнах світу. Якщо в США затрати праці на виробництво молока становлять 0,4 люд.-год./ц, то в Україні — 8,7 люд.-год./ц [1].

Проблемою залишається технологічне відставання сільськогосподарського виробництва України порівняно з розвинутими країнами світу. Україна програє по головних показниках ефективності виробництва: продуктивності праці, техніко-технологічній забезпеченості, енергоємності, урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності худоби. Катастрофічно зменшуються технічні ресурси господарств, ще не набули широкого впровадження сучасні новітні технології, відсутня система фінансового забезпечення галузі, орієнтована на вступ до СОТ.

Потребує подальшого удосконалення організаційна структура насінництва. Нові сорти повільно впроваджуються у виробництво. В Україні засівалось застарілими сортами 42 % площі ячменю озимого, 77 % вівса, 55 % гречки, 34 % кормового буряку, 92 % люцерни, 73 % конюшини, 95 % еспарцету. Крім того, Україна щорічно втрачає близько 30 % врожаю від шкідників, хвороб та бур'янів. В той же час, технологічно аграрії на 90 % залежні від імпортних хімічних засобів захисту рослин [3]. Тому залишається проблемою виробництво вітчизняних високоефективних пестицидів. Порушується баланс поживних речовин у ґрунтах. Середньорічний недобір сільськогосподарської продукції в перерахунку на зерно, внаслідок зменшення внесення мінеральних добрив, становить понад 18 млн. тонн.

Результатом недосконалості технологій є не тільки низька економічна результативність сільськогосподарського виробництва, але й низький рівень оплати праці на селі. Зрозуміло, що не можна розраховувати на притік кваліфікованих кадрів в аграрну сферу за умови, коли заробітна плата тут є майже вдвічі нижчою, чим в цілому по економіці.

В Україні ринок продовольства останніми роками розширюється завдяки зростанню платоспроможності населення. В той же час, споживання основних продуктів харчування є значно нижчим від фізіологічно обґрунтованих норм. Наприклад, якщо у 2000 р. річне споживання м'яса та м'ясопродуктів населенням Полтавської області становила 48,0 кг/особу, у 2009 р. цей

показник збільшився до 56,4 кг/особу, у 2010 р. — 63,6 кг/особу при раціональній нормі споживання 80 кг на особу. Споживання молока та молокопродуктів в Полтавській області становило у 2000 р. — 213,6 кг/особу, 2009 р. — 230,4 кг/особу, проте у 2010 р. спостерігається скорочення споживання до 206,4 кг/особу, при мінімальній нормі споживання 331 кг/особу [4]. Це означає, що рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів нижча за раціональну норму, а споживання молока та молокопродуктів нижча за мінімальну норму в розрахунку на 1 особу, а значить є можливості до розширення ємності внутрішнього ринку продовольства і насичення його вітчизняними товарами.

Наразі вітчизняний ринок сільськогосподарської продукції значною мірою є стихійним, не вистачає ринкової інфраструктури, недостатньо розробленою є правова база, не вдається налагодити масштабну біржову діяльність, бракує інформаційної та комунікаційної складової організованого ринку сільськогосподарської продукції, зберігається значний тіньовий сектор.

Пріоритетним напрямом підвищення конкурентоспроможності є удосконалення фінансово-економічних умов господарювання сільгоспідприємств, зокрема формування доступу до фінансових ресурсів, системи державної підтримки та удосконалення умов оподаткування. Через неефективність фінансових ринків в аграрному секторі повільно відбувається оновлення і відтворення основних фондів, не вирішується проблема фінансування оборотних засобів, високими є ризики сільгосптоваровиробників. В Україні низькими темпами зростає страхування сільськогосподарських ризиків. Ринок фінансового лізингу не в змозі вирішити повною мірою проблему оновлення основних фондів.

Одним із чинників підвищення якості та безпеки продукції вітчизняного виробництва та підвищення її конкурентоспроможності є впровадження на підприємствах харчової промисловості міжнародних систем управління безпечністю та якістю харчової продукції. Сучасні методи контролю мають стати доступними і максимально наближеними до виробників.

Одним з напрямів у виробництві конкурентоспроможної продукції є розвиток дешевих альтернативних видів палива. Передумовою є загальносвітова тенденція посилення ролі сільського господарства в забезпеченні потреб в енергетичних ресурсах. Мова йде не тільки про можливість самозабезпечення агровиробників паливом, але і про значне підвищення економічної віддачі від вирощування «енергетичних» культур, яке вже відбулося і яке може бути закріплене найближчими роками. Насамперед, йдеться про такі культури як ріпак і кукурудза.

Все це основні складові, які визначають конкурентоспроможність продукції агропромислового комплексу.

5. Висновки

Отже, для зростання конкурентоспроможності продукції необхідно подолати технологічну і технічну відсталість галузі, і на цій основі досягти високої рентабельності виробництва, значного підвищення продуктивності праці та покращення якості виробленої продукції. Це дасть змогу формувати фінансові джерела для утримання і розвитку інфраструктури села, створення несільськогосподарських робочих місць, розвитку сільської місцевості. Одним із дієвих шляхів вирішення цих питань має стати підвищення інвестиційної привабливості галузі. Необхідно поширити механізм лізингу на закупівлю племінних тварин. Це дасть змогу швидше відтворювати великотоварне виробництво, підвищувати продуктивність та економічну ефективність галузі.

Література

1. Губенко В. І. Конкурентоспроможність продукції АПК: стан та можливості в умовах глобалізації [Текст] / В. І. Губенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». — 2010. — Вип. 5/2. — С. 3–7.
2. Кулешова Г. М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві [Текст] / Г. М. Кулешова // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 126–132.
3. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України [Текст] / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2007. — № 12. — С. 8–14.
4. Статистичний щорічник Полтавської області за 2010 рік [Текст] / за ред. Л. М. Безхлібняка. — Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області. — 2011. — 412 с.
5. Школьнік О. О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств [Текст] : монографія. — Умань: Уманський державний аграрний університет. — 2007. — 308 с.

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Е. П. Бурлака, А. А. Бурлака

В статье исследованы основные факторы формирования конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, оборотный капитал, трудоемкость.

Елена Павловна Бурлака, старший преподаватель, Полтавская государственная аграрная академия.

Алексей Анатольевич Бурлака, кандидат технических наук, доцент, Полтавская государственная аграрная академия.

FACTOR IN SHAPING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

E. Burlaka, A. Burlaka

In the article investigated the main factors forming the competitiveness of agricultural enterprises in Ukraine.

Keywords: competitiveness, working capital, labor.

Elena Burlaka, senior Lecturer, Poltava State Agrarian Academy. Alexey Burlaka, Ph.D., Associate Professor, Poltava State Agrarian Academy.